

Utilization of "soft" policy tools for urban green. The views of technical employees of the Municipality of Thessaloniki

Vassios Dimitrios

Municipality of Thessaloniki, Directorate of Green & Environment
Management

e-mail: dvassios@agro.auth.gr

Abstract

Urban green helps to improve the quality of life of city dwellers. A modern policy for the promotion of greenery should be dynamic, including appropriate measures in all directions and envisioning sustainable development. Basic tools for policy making are financial tools related to material incentives, as well as information tools that are persuasive processes. These tools are characterized as "mild" intervention. The aim of this paper is to investigate the views of technical staff of the Municipality of Thessaloniki on the use of "soft" environmental policy tools in the design and management of urban greenery in the municipality, to draw useful conclusions and formulate appropriate proposals. Data was collected through questionnaires.

Keywords: Environmental policy, sustainable development, questionnaire

JEL classifications: Q01, Q38

**Αξιοποίηση εργαλείων «ήπιας» παρέμβασης
άσκησης πολιτικής για το αστικό πράσινο.
Διερεύνηση απόψεων τεχνικών υπαλλήλων
Δήμου Θεσσαλονίκης**

Βάσσιος Δημήτριος

Δήμος Θεσσαλονίκης, Διεύθυνση Διαχείρισης Πρασίνου & Περιβάλλοντος
dvassios@agro.auth.gr

Περίληψη

Το αστικό πράσινο βοηθάει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των πόλεων. Μια σύγχρονη πολιτική για την ανάδειξη του πρασίνου, θα πρέπει να είναι δυναμική, να περιλαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα προς όλες τις κατευθύνσεις και να οραματίζεται την ανάδειξη και τη βιώσιμη ανάπτυξή του. Βασικά εργαλεία για άσκηση πολιτικής είναι τα οικονομικά εργαλεία που αφορούν σε παροχή υλικών κινήτρων, καθώς και τα πληροφοριακά εργαλεία που είναι διαδικασίες πειθούς. Τα συγκεκριμένα εργαλεία χαρακτηρίζονται ως «ήπιας» παρέμβασης. Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνηθούν οι απόψεις τεχνικών υπαλλήλων του Δήμου Θεσσαλονίκης σχετικά με την αξιοποίηση «ήπιων» εργαλείων περιβαλλοντικής πολιτικής στον σχεδιασμό και τη διαχείριση του αστικού πρασίνου του εν λόγω δήμου, ώστε να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα και να διατυπωθούν οι κατάλληλες προτάσεις. Η συλλογή των δεδομένων έγινε μέσω ερωτηματολογίων.

Λέξεις-Κλειδιά: Περιβαλλοντική πολιτική, βιώσιμη ανάπτυξη, ερωτηματολόγιο

JEL classifications: Q01, Q38

Εισαγωγή

Πολιτική είναι η δραστηριότητα ή η διαδικασία μέσω της οποίας οι ομάδες προβαίνουν στη λήψη και εκτέλεση δεσμευτικών συλλογικών αποφάσεων (Hague & Harrop, 2011). Τα τρία βασικά εργαλεία για άσκηση πολιτικής είναι τα κανονιστικά εργαλεία (π.χ. νόμοι και διατάξεις) που καθιστούν κολάσιμες τις ανεπιθύμητες συμπεριφορές, τα οικονομικά εργαλεία που αφορούν σε παροχή υλικών κινήτρων (π.χ. επιδοτήσεις) και τα πληροφοριακά εργαλεία που είναι διαδικασίες πειθούς (π.χ. σεμινάρια, εκπαιδεύσεις). Τα συγκεκριμένα εργαλεία διακρίνονται σε εργαλεία άμεσης παρέμβασης ή «σκληρά» (π.χ. απειλή προστίμου ή φυλάκισης) και σε ήπιας παρέμβασης ή απλά «ήπια» (π.χ. προγράμματα και μαθήματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, σεμινάρια, οικονομικά κίνητρα) (Χασάναγας, 2010, Λαδής & Νταλάκου, 2016). Ιδιαίτερη θέση στον χώρο της πολιτικής τις τελευταίες δεκαετίες κατέχει η περιβαλλοντική πολιτική η οποία στοχεύει (α) στη διατήρηση, την προστασία και τη βελτίωση του περιβάλλοντος, (β) στην προστασία της δημόσιας υγείας, (γ) στη συνετή και την ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων και (δ) στην προώθηση μέτρων για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων σε διεθνές επίπεδο (Κουτρούμπας & Δαμαλάς, 2015).

Το αστικό πράσινο αναμφίβολα συμβάλλει στη βελτίωση των συνθηκών και της ποιότητας ζωής των κατοίκων των πόλεων (Ντάφης, 2001). Μια σύγχρονη πολιτική για την ανάδειξη του αστικού πρασίνου, θα πρέπει να είναι δυναμική, να περιλαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα προς όλες τις κατευθύνσεις, να οραματίζεται την ανάδειξη και τη βιώσιμη ανάπτυξή του και να βασίζεται στην ανάλυση και την αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης (Παπασταύρου, 2008). Εξάλλου, οι πολίτες καθώς και οι διάφοροι οργανισμοί και οργανώσεις (εθελοντικές ενώσεις, Μ.Κ.Ο., κοινωνικά κινήματα κ.λπ.), αποτελούν βασικούς εξωτερικούς/ιδιωτικούς δρώντες στη διαμόρφωση πολιτικών και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Βούλγαρης, 2013, Λαδής & Νταλάκου, 2016).

Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνηθούν οι απόψεις τεχνικών υπαλλήλων του Δήμου Θεσσαλονίκης σχετικά με την αξιοποίηση «ήπιων» εργαλείων περιβαλλοντικής πολιτικής στον σχεδιασμό και τη διαχείριση του αστικού πρασίνου του εν λόγω δήμου, ώστε να εξαχθούν συμπεράσματα και να διατυπωθούν χρήσιμες προτάσεις. Η συλλογή των δεδομένων έγινε μέσω ερωτηματολογίων. Η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί μέρος ευρύτερης έρευνας (Βάσιος, 2018).

Υλικά και Μέθοδοι

Η έρευνα της συγκεκριμένης εργασίας, επικεντρώνεται στη διερεύνηση των απόψεων τεχνικών υπαλλήλων του Δήμου Θεσσαλονίκης, σχετικά με την αξιοποίηση «ήπιων» εργαλείων περιβαλλοντικής πολιτικής στον σχεδιασμό και τη διαχείριση του αστικού πρασίνου.

Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε είναι το ερωτηματολόγιο το οποίο, σύμφωνα με την Κυριαζή (1999), αποτελεί κύριο εργαλείο έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Οι ερωτήσεις που επιλέχθηκαν για ανάλυση στην παρούσα εργασία είναι οι έντεκα ερωτήσεις/προτάσεις που αφορούν στην αξιοποίηση «ήπιων» εργαλείων για την άσκηση κατάλληλης πολιτικής για το αστικό πράσινο, οι οποίες μετρήθηκαν με την κλίμακα Likert. Για την κλίμακα αυτή ο Δαουτόπουλος (2004) αναφέρει ότι οι ερωτώμενοι τοποθετούνται στον βαθμό που συμφωνούν ή διαφωνούν. Οι δυνατές απαντήσεις είναι: Συμφωνώ απόλυτα, Συμφωνώ, Δεν έχω γνώμη, Διαφωνώ, Διαφωνώ απόλυτα. Οι εν λόγω ερωτήσεις, αφορούν κυρίως στην αξιοποίηση

εργαλείων πληροφόρησης και εκπαίδευσης, οικονομικών εργαλείων, καθώς και σε ενδεχόμενες συνεργασίες με εξωτερικούς δρώντες διαμόρφωσης πολιτικής (Μ.Κ.Ο., εθελοντές, φορείς, επιμελητήρια κ.λπ.). Επιπρόσθετα, υπάρχουν και κάποιες ερωτήσεις που αφορούν σε κοινωνικά, δημογραφικά και επαγγελματικά στοιχεία των ερωτηθέντων.

Τον προς διερεύνηση πληθυσμό, αποτελούν οι τεχνικοί υπάλληλοι κατηγοριών Πανεπιστημιακής (Π.Ε.) και Τεχνολογικής (Τ.Ε.) Εκπαίδευσης της Διεύθυνσης Διαχείρισης Αστικού Περιβάλλοντος και της Διεύθυνσης Αστικού Σχεδιασμού και Αρχιτεκτονικών Μελετών του Δήμου Θεσσαλονίκης. Επιλέχτηκε αυτός ο πληθυσμός γιατί είναι οι κατεξοχήν υπάλληλοι που ασχολούνται με τα θέματα σχεδιασμού και διαχείρισης των χώρων πρασίνου και των λοιπών κοινόχρηστων δημόσιων χώρων. Οι εν λόγω Διευθύνσεις, αριθμούσαν κατά τη χρονική στιγμή της έρευνας (Μάρτιος-Ιούλιος 2016), συνολικά 57 άτομα. Επιχειρήθηκε απογραφή του πληθυσμού, δηλαδή να καταγραφούν όλα τα μέλη του (Μάτης, 2003). Τα ερωτηματολόγια παραδόθηκαν στους χώρους εργασίας των δύο Διευθύνσεων. Σε όσους διέθεταν υπηρεσιακό email του δήμου, στάλθηκαν και μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Συνολικά, επιστράφηκαν 52 ερωτηματολόγια δηλαδή ποσοστό 91%.

Αποτελέσματα-Συζήτηση

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται συνολικά οι απαντήσεις των ερωτηθέντων.

Πίνακας 1: Απαντήσεις των ερωτηθέντων

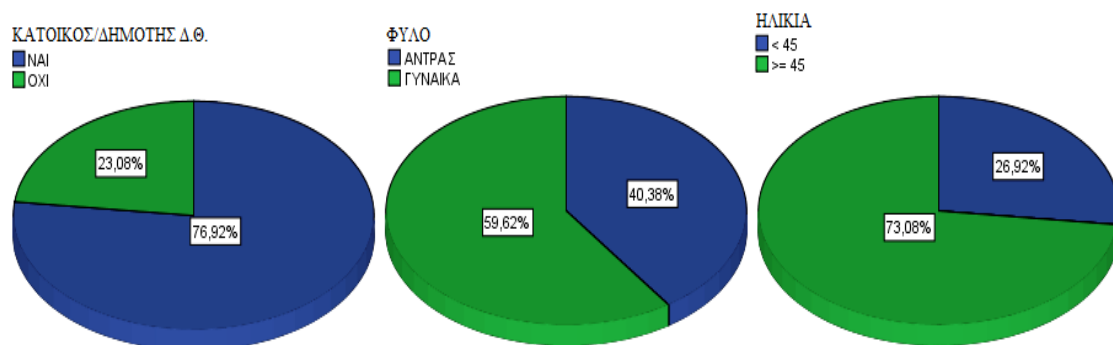
Α/Α	Ερώτηση	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Δεν έχω γνώμη	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
		Ποσοστό (%)				
1	Παραχώρηση ανεκμετάλλευστων δημοτικών κοινόχρηστων χώρων σε δίκτυο εθελοντών με στόχο τη δημιουργία (και τη συντήρηση) από αυτούς νέων χώρων πρασίνου	7,69	23,08	11,54	46,15	11,54
2	Συνεργασία δήμου για θέματα σχεδιασμού και διαχείρισης πρασίνου και ελεύθερων χώρων με Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς	25,00	28,85	21,15	25	0,00
3	Συνεργασία δήμου με αρμόδιους οργανισμούς, ιδρύματα και φορείς για τη λήψη αποφάσεων αστικού σχεδιασμού με στόχο την προστασία του αστικού πράσινου, της φυσιολογικής της πόλης, της πολιτιστικής κληρονομιάς και του ιστορικού πολεοδομικού ιστού	0,00	5,77	15,38	57,69	21,16

4	Ενίσχυση διαδικασιών διαβούλευσης, συμμετοχής και ευαισθητοποίησης πολιτών, επαγγελματικών φορέων και επιμελητηρίων σε θέματα που αφορούν σε αναπλάσεις και τον σχεδιασμό/δημιουργία νέων χώρων πρασίνου	7,69	23,08	11,54	46,15	11,54
5	Υλοποίηση δράσεων ενημέρωσης και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης των πολιτών από τον δήμο για τα οφέλη του αστικού και του περιαστικού πρασίνου	0,00	0,00	5,77	59,62	34,61
6	Παροχή κινήτρων προς τους πολίτες για εγκατάσταση πρασίνου στις πολυκατοικίες στις εισόδους, στους ακάλυπτους χώρους, στα μπαλκόνια και στις ταράτσες και υιοθέτηση δέντρων και παρτεριών του δήμου	1,92	9,61	11,54	48,08	28,85
7	Περαλιτέρω σύμπραξη ιδιωτικού και δημόσιου τομέα σε θέματα σχεδιασμού και διαχείρισης ελεύθερων χώρων και χώρων πρασίνου	7,84	21,57	15,69	43,14	11,76
8	Καλύτερη απορρόφηση και αξιοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων που αφορούν σε υλοποίηση αστικών αναπλάσεων και έργων πρασίνου	0,00	0,00	3,85	57,69	38,46
9	Εξασφάλιση επιπρόσθετης χρηματοδότησης έργων πρασίνου και αναπλάσεων μέσω χορηγιών και δωρεών	3,85	3,84	9,62	55,77	26,92
10	Ενίσχυση και απλοποίηση της χρηματοδότησης των δήμων, ώστε να είναι οικονομικά ανεξάρτητοι για να προγραμματίζουν αποτελεσματικά τον προϋπολογισμό τους σε ζητήματα χωρικού σχεδιασμού ελεύθερων και πράσινων χώρων	0,00	1,92	11,54	44,23	42,31

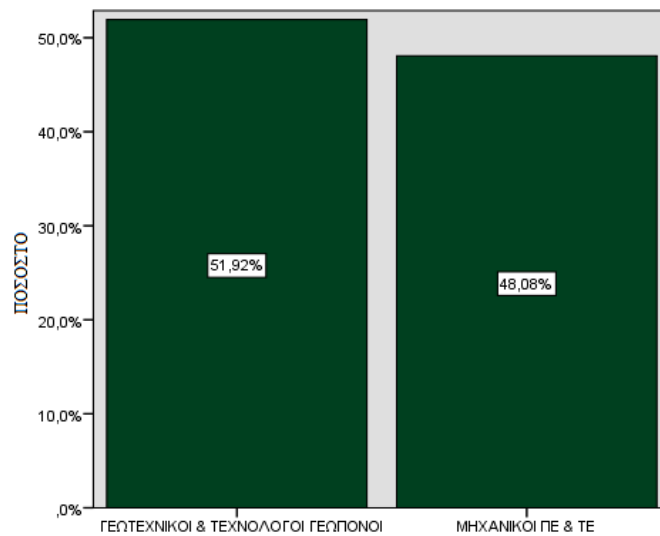
11	Διευρωπαϊκές συνεργασίες σε επίπεδο δήμων με κοινά χαρακτηριστικά για την ανταλλαγή απόψεων, πρακτικών και τεχνογνωσίας με στόχο την ανάπτυξη παρόμοιας και συνεκτικής πολιτικής σχεδιασμού, διαχείρισης και προστασίας ελεύθερων και πράσινων χώρων	0,00	3,85	3,84	63,46	28,85
----	--	------	------	------	-------	-------

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων, συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα (α) με τη συνεργασία δήμου με αρμόδιους οργανισμούς, ιδρύματα και φορείς για τη λήψη αποφάσεων αστικού σχεδιασμού με στόχο την προστασία του αστικού πράσινου, της φυσιογνωμίας της πόλης, της πολιτιστικής κληρονομιάς και του ιστορικού πολεοδομικού ιστού, (β) με την υλοποίηση δράσεων περιβαλλοντικής ενημέρωσης, (γ) με την παροχή κινήτρων προς τους πολίτες για εγκατάσταση πρασίνου στις πολυκατοικίες στις εισόδους, στους ακάλυπτους χώρους, στα μπαλκόνια και στις ταράτσες και υιοθέτηση δέντρων και παρτεριών του δήμου (δ) με την καλύτερη απορρόφηση και αξιοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων, (ε) με την εξασφάλιση επιπρόσθετης χρηματοδότησης μέσω χορηγιών και δωρεών, (στ) με την ενίσχυση και απλοποίηση της χρηματοδότησης των δήμων και (ζ) με διευρωπαϊκές συνεργασίες σε επίπεδο δήμων. Πολλοί είναι οι ερωτηθέντες που συμφωνούν ή συμφωνούν απόλυτα με παραχώρηση ανεκμετάλλευστων δημοτικών κοινόχρηστων χώρων σε εθελοντές με στόχο τη δημιουργία και τη συντήρηση από αυτούς νέων χώρων πρασίνου, με την ενίσχυση των διαδικασιών διαβούλευσης, συμμετοχής και ευαισθητοποίησης πολιτών, επαγγελματικών φορέων και επιμελητηρίων, καθώς και με την περαιτέρω σύμπραξη με τον ιδιωτικό τομέα. Η ερώτηση που προβλημάτισε και παρουσίασε ποικιλία στις απαντήσεις ήταν αυτή που αφορά στη συνεργασία δήμου για θέματα σχεδιασμού, διαχείρισης και προστασίας πρασίνου και ελεύθερων χώρων με Μ.Κ.Ο.

Στην Εικόνα 1 παρουσιάζονται τα κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων, ενώ στην Εικόνα 2 παρουσιάζονται οι ειδικότητες αυτών, δηλαδή η επαγγελματική τους σχέση με τον δήμο.

Εικόνα 1: Κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία

Εικόνα 2: Ειδικότητες

Στην ερώτηση για το αν είναι ή όχι κάτοικοι/δημότες του Δήμου Θεσσαλονίκης, το 76,92% απάντησε Ναι και το 23,08% Όχι. Στην ερώτηση «Φύλο», το 40,38% απάντησε Άντρας και το 59,62% Γυναίκα. Στην ερώτηση «Ηλικία» το 26,92% απάντησε < 45 ετών και το 73,08% ≥ 45 ετών. Αναφορικά με τις ειδικότητες των ερωτηθέντων, το 51,92% είναι γεωτεχνικοί ΠΕ ή τεχνολόγοι γεωπόνου ενώ το 48,08% μηχανικοί ΠΕ ή ΤΕ.

Όπως διαφαίνεται από τις απαντήσεις, οι περισσότεροι ερωτηθέντες είναι κάτοικοι ή δημότες του Δήμου Θεσσαλονίκης. Επιπρόσθετα, οι γυναίκες είναι σχετικά περισσότερες. Αναφορικά με την ηλικία, οι περισσότεροι ερωτώμενοι έχουν ηλικία μεγαλύτερη από τα 45 έτη. Σε ό,τι αφορά την ειδικότητα, οι απαντήσεις είναι σχεδόν ισομοιρασμένες μεταξύ των γεωτεχνικών και των μηχανικών.

Συμπεράσματα-Προτάσεις

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της εργασίας, προκύπτει ότι:

- Οι ερωτώμενοι είναι ανοιχτοί και εξωστρεφείς ως προς τις συνεργασίες, την αξιοποίηση νέων μορφών χρηματοδότησης, καθώς και τη συμμετοχή των πολιτών και των εμπλεκόμενων φορέων στη λήψη αποφάσεων, θεωρώντας προφανώς ότι θα βελτιωθεί έτσι η σχετική διαδικασία. Επίσης, αρκετοί εξ αυτών βλέπουν με καλό μάτι την περαιτέρω σύμπραξη ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, λόγω ενδεχομένως της μικρής επιχειρησιακής απόδοσης της αυτεπιστασίας καθώς δεν γίνονται προσλήψεις στους δήμους εδώ και χρόνια. Αντίθετα, υπάρχει μεγάλη δυσπιστία ως προς τις Μ.Κ.Ο., προφανώς λόγω των αρκετών περιπτώσεων αδιαφάνειας και μειωμένης λογοδοσίας που καταγράφηκαν από πλευράς τους.
- Από τα κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων, προκύπτει ότι το 60% περίπου είναι γυναίκες, δηλαδή δεν πρόκειται πλέον για ανδροκρατούμενα επαγγέλματα καθώς πολλές γυναίκες επέλεξαν να απασχοληθούν στο δημόσιο λόγω προφανώς των καλύτερων συνθηκών που επικρατούσαν, ιδίως κατά το πρόσφατο παρελθόν. Ως προς την ηλικία, καταγράφεται η ολοένα αυξανόμενη γήρανση του προσωπικού, κυρίως λόγω των μηδενικών προσλήψεων κατά τα τελευταία χρόνια.

Χρήσιμες προτάσεις που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν με στόχο μια

πολιτική για βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού πρασίνου, είναι:

- Ενίσχυση των διαδικασιών διαβούλευσης, συμμετοχής και ευαισθητοποίησης πολιτών, επαγγελματικών φορέων και επιμελητηρίων σε θέματα σχεδιασμού και διαχείρισης κοινόχρηστων χώρων και χώρων πρασίνου, με την περαιτέρω χρήση για αυτόν τον σκοπό απλών ψηφιακών εφαρμογών όπως π.χ. κατάλληλα εργαλεία μέτρησης στάσεων και αντιλήψεων (ερωτηματολόγια) που θα αναρτώνται ανά τακτά χρονικά διαστήματα στην ιστοσελίδα του εκάστοτε δήμου και θα αφορούν στο αστικό πράσινο.
- Προσεκτική και επιλεκτική παραχώρηση ανεκμετάλλευστων κοινόχρηστων χώρων σε δίκτυο καταγεγραμμένων εθελοντικών ομάδων (πολίτες, επιμελητήρια, ιδιωτικές εταιρείες, ερευνητικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα κ.λπ.), με στόχο τη δημιουργία και συντήρηση, από αυτές, νέων χώρων πρασίνου. Επίσης, υιοθέτηση, από εθελοντές, δέντρων και παρτεριών του δήμου, καθώς και παροχή κινήτρων προς τους πολίτες για εγκατάσταση πρασίνου σε κατάλληλους χώρους στις πολυκατοικίες, όμως υπό την εποπτεία και επίβλεψη των αρμόδιων Υπηρεσιών των δήμων.
- Ανάπτυξη συνεργασιών όμορων δήμων για ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν από κοινού (π.χ. δημιουργία μητροπολιτικών πάρκων), αλλά και για τη λήψη αποφάσεων που θα στοχεύουν στην άρτια διατήρηση και τη βελτίωση του αστικού πρασίνου, καθώς και της γενικότερης φυσιογνωμίας της πόλης και του πολεοδομικού ιστού. Επιπρόσθετα, σύναψη διευρωπαϊκών συνεργασιών σε επίπεδο δήμων με κοινά χαρακτηριστικά για την ανταλλαγή απόψεων, πρακτικών και τεχνογνωσίας, ώστε να αναπτυχθεί παρόμοια και συνεκτική πολιτική σχεδιασμού, διαχείρισης και προστασίας ελεύθερων και πράσινων χώρων.
- Ένταξη των Υπηρεσιών Πρασίνου στις ανταποδοτικές Υπηρεσίες των δήμων, ώστε να εγκρίνονται προσλήψεις μόνιμου και έκτακτου προσωπικού και επιπρόσθετα, να καλύπτονται έτσι καλύτερα οι δαπάνες που αφορούν στη συντήρηση του πρασίνου.
- Περαιτέρω σύμπραξη με τον ιδιωτικό τομέα, συνδυαστικά όμως με εμπλουτισμό του ανθρωπίνου δυναμικού με στοχευόμενες προσλήψεις εξειδικευμένων επιστημόνων (π.χ. δασολόγου ή γεωπόνου με μεταπτυχιακές σπουδές στη διαχείριση του αστικού πρασίνου, μηχανικού με μεταπτυχιακές σπουδές στον χωροταξικό σχεδιασμό κ.λπ.), αλλά και κάποιων τεχνικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όπως λ.χ. κηπουρών ώστε να υφίσταται σε ικανοποιητικό βαθμό και η αυτεπιστασία. Επίσης, μετεκπαίδευση των υπαλλήλων, με συμμετοχή αυτών σε κατάλληλα σενάρια βασισμένα στις σύγχρονες ανάγκες και απαιτήσεις, καθώς και παροχή κινήτρων στους υπαλλήλους (π.χ. χορήγηση άδειας υπηρεσιακής εκπαίδευσης) για παρακολούθηση μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών που θα ενδιαφέρουν τις αρμόδιες Υπηρεσίες των δήμων, ώστε να αξιοποιηθούν και να «κεφαλαιοποιηθούν» καταλλήλως οι νέες γνώσεις και δεξιότητες.
- Καλύτερη απορρόφηση και αξιοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων και νέων χρηματοδοτικών εργαλείων, καθώς και εξασφάλιση επιπρόσθετης χρηματοδότησης έργων πρασίνου και αναπλάσεων μέσω χορηγιών και δωρεών, σε συνδυασμό με ενίσχυση και απλοποίηση της χρηματοδότησης των δήμων.

Βιβλιογραφία

Βάσιος, Δ. (2018). Θεσμικό πλαίσιο σχεδιασμού, διαχείρισης και προστασίας αστικού-περιαστικού πρασίνου και ελεύθερων χώρων. Η περίπτωση του Δήμου Θεσσαλονίκης. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα

- Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος.
- Βούλγαρης, Γ. (2013). Η μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009, Εκδόσεις Πόλις.
- Γκόφας, Α. (2008). Μαθηματική στατιστική-δειγματοληψία. Εκδόσεις Γιαχούδη.
- Δαουτόπουλος, Γ. (2004). Μεθοδολογία κοινωνικών ερευνών. Εκδόσεις Ζυγός.
- Hague, R., & Harrop, M. (2011). Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση. Εκδόσεις Κριτική.
- Κουτρούμπας, Σ., & Δαμαλάς, Χ. (2015). Περιβαλλοντική πολιτική και βιώσιμη ανάπτυξη: Προκλήσεις για την προώθηση αειφορικών μορφών γεωργίας. Στο Ε. Μανωλάς (Επιμ.), Περιβαλλοντική πολιτική: Θεωρία και πράξη (σελ. 131-138), Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων.
- Κυριαζή, Ν. (1999). Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Λαδή, Σ., Νταλάκου, Β., 2016. Ανάλυση δημόσιας πολιτικής. Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μακράκης, Β. (2005). Ανάλυση δεδομένων στην επιστημονική έρευνα με τη χρήση του SPSS-Από τη θεωρία στην πράξη. Εκδόσεις Gutenberg.
- Μάτης, Κ. (2003). Δασική βιομετρία I-στατιστική. Εκδόσεις Πήγασος 2000.
- Ντάφης, Σ. (2001). Δασοκομία πόλεων. Εκδόσεις Art of text.
- Παπασταύρου, Α. (2008). Δασική πολιτική (Ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Τεύχος Β'. Εκδόσεις Πήγασος 2000.
- Σιάρδος, Γ. (2004). Μέθοδοι πολυμεταβλητής στατιστικής ανάλυσης. Με την επίλυση ασκήσεων μέσω του προγράμματος SPSS.-Μέρος πρώτο. Διερεύνηση σχέσεων μεταξύ μεταβλητών. Εκδόσεις Ζήτη.
- Χασάναγας, Ν. (2010). Κοινωνιολογία τοπίου. Εκδόσεις Παπασωτηρίου.